

B. Stephan.

1.

I. N. J.

TRIA SOLENNIA

in Ecclesia Mülhusina

cum Deo & die

253.

Anno 1708. peragenda

I.

CONCIONES CIRCULARES;

II.

SYNODUM MINISTERIALEM,

die 17. Julii celebrandam,

III.

DIES IV. POENITENTIALES.
PLURIMUM REVERENDIS ATQVE CLARISSIMIS

VERBI DIVINI MINISTRIS,

in Urbe & Territorio

Lib. atqve Imperialis Civitatis

MULHUSINÆ

CHRISTO SERVIENTIBUS,

hac charta interprete

intimat

B. Stephan.

D. JOH. ADOLPH FROHNIUS, Past. Prim.

& Superint, Consist. Ass. & Scholarum

Inspector.

MULHUSII

typis Tobia Davidis Brückneri,

Anno 1708.

I. N. J.

VIRI FRATRES IN CHRISTO HONORATISSIMI,
DILECTISSIMI.

I.

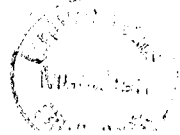

lum, perantiquum & laudabile est institutum, quod singulis trienniis, Verbi Divini Ministris in Agro Müllhusino sacra obeuntibus Circulares Conciones in Civitate habendas injungit. Originem illud trahit a B. M. Sebastiano Starckio, Misnensi Misnico. Hic, a Pastoratu Greiffensi ad Ephoriam Müllhusinam anno 1575 mense Februario vocatus, sine proluxa procrastinatione & mora opus Domini fortiter aggredi coepit, & quicquid ex parte tam Docentium, quam Discipulorum ad aedificationem Ecclesiae nostrae facere judicabat, sollicitè disposuit & salutariter, adjuvante Deo, instituit. Inter illa etiam est ordinatio laudatissima, qua Christi Servos, extra urbem in territorio Müllhusino Ovulas Domini pascentes, ad Conciones in Urbe certis temporibus habendas invitavit & hortatus est, quos etiam habuit obsequentes & ad sanctum hunc laborem promptos & paratos. Idea Epistolae, quam prima vice hoc in negotio ad Pastores anno 1575. die 28. Aprilis dedit, quamque in ACTIS MINISTERIALIBUS post se reliquit, haec est:

Venerabili pietate & Doctrina Viris, Gregis Christi in pagis Pastoribus fidelibus, & in Christo fratribus dilectis suis Dei gratiam & pacem in Christo, per passionem & mortem glorioso & regnante.

Quam sit in Ecclesiae gubernatione donum pulcherrimum, & maximorum bonorum fons & origo Fratrum in Coelesti Doctrina Concordia, & Evangelicae Veritatis publica, unanimis & ardens confessio, multae Bibliorum Conciones praeclare nos docent, & sanctorum Majorum exempla erudiunt, quae horum temporum status tristis ac periculosus nos religiose seclari hortatur & urget. Ut igitur noster quoque, qui in hoc Müllhusensi territorio, Christi Servi & Ecclesiarum ejus Ministri vocati & constituti sumus, doctrinae & animorum consensus fiat conspectior, & inter nos concordia firmior & dulcior, hanc, pro ratione officii mei, viam proximam & medium haut

in

inconveniens fore judicavi, ut vos Domini & in Christo fratres mei dilecti, qui extra hanc urbem in pagis oves vestrae curae commissas coelesti pabulo pascitis, nobiscum etiam in nostris templis una atque altera concione, prout tempus & ordo tulerit, in doctrina consensum, nec non diligentiae & profectus vestri in eruendis, explicandis & tradendis coelestium Mysteriorum Doctrinis ac Consolationibus necessariis, specimen publice praebeatis. In hoc Deo & Ecclesiae debita vos pietate gratificaturos, & quod vestri est in Ministerio erga nos officii, libentes praestituros nihil dubito. Cum Ecclesiis & familiis vestris in Christi gratia valete & crescite. Dabantur Müllhusii 28. Aprilis 1575.

M. Sebast. Starcke / Pastor
& Superattendens,

Ex hoc tempore, redeunte quoque triennio, Domini Pastores in pagis Christo servientes ad Conciones coram facie Ecclesiae Civicae ascendere consueverunt.

Cum igitur jam temporis triennium rursus effluerit, omnium Vestrum, Domini Fratres in Christo honoratissimi, citra dubium, erit sententia, consuetudini & ordinationi huic laudabili etiam hoc anno morem esse gerendum.

Textus proinde sacros, & quidem praesenti anno pro more ex Veteri Testamento desumptos, in Circularibus Concionibus pertractandos, una cum tempore, quo singulis in ordine, quem ipsis ingressus in officium assignavit, in Aede S. Crucis verba erunt facienda, significare & denunciare volui.

Duos grandaevo Dominos Seniores, qui laboribus suis sacris pene defuncti sunt, Dn. FRIEDERICUM Eisenhardt / Past. Germanorum, & Dn. ADAMUM Traband / Past. Eigenriedensem & Sambacensem, ingravescens & aegra senectus, quae tremulo incedit gradu, quaeque per se morbus est, cum valetudine saepe novercante, excusabit & hoc labore eximet. Reliqui igitur Domini Succedanei explicationi Prophetae Malachiae manum mentemque cum Deo admovebunt

100 2

Ordo

ORDO CONCIONUM CIRCULARIUM
EX MALACHIA ANNO M.DCCVIII.
HABENDARUM.

1. Dn. Gottfried Förster Past. Bollst. ex C. 1. v. 1-5. d. 7. Maji.
2. Dn. Johann Wilhelm Bolland / Past. Horfm. ex C. 1. v. 6-10. d. 8. Maji.
3. Dn. Andreas Schmidt / Past. Dachrid. ex C. 1. v. 11-14. d. 10. Maji.
4. Dn. Joh. Georg Bockerodt / Past. Sollst. & Heigent. ex C. 2. v. 1-6. d. 11. Maji.
5. Dn. M. August. Schreiber / Past. Lengefeld. ex C. 2. v. 7-9. d. 21. Maji.
6. Dn. Andreas Stier / Past. Ammaranus ex C. 2. v. 10, 11, 12, d. 22. Maji.
7. Dn. Joh. Bernh. Frohne / Past. Felcht. & Amelh. ex C. 2. v. 13-17. d. 24. Maji.
8. Dn. Christianus Haserodt / Past. Keisersh. & Reiser. ex C. 3. v. 5, 6. d. 25. Maji.
9. Dn. Georg. Andreas Starcke / Past. Höngedanus, ex C. 3. v. 7-12. d. 4. Junii.
10. Dn. Joh. Georg. Eicherdt / Past. Windeb. & Salfeld. ex C. 3. v. 13-18. d. 5. Junii.
11. Dn. Hier. Adolphus Helmstorf / Substit. Dörnens. & Hollembac. ex C. 4. v. 1-3. d. 7. Junii.
12. Dn. M. Paulus Adolphus Frohne / Past. Grabensis, ex C. 4. v. 4-6. d. 8. Junii.

II. Quod

II.

Quod Synodi nostræ simul cum secunda Reformatione Ecclesiæ nostræ sumserint initia ex Actis nostris Ministerialibus facile ostendi potest. In prima enim Epistola Synodali, quam B. M. Sebastian Starckius Superint. Anno 1576. d. 9. Maji scripsit, provocat ad morem a suis Antecessoribus in congregandis Synodis usitatum. Verba ejus inter alia sic sonant:

A temporibus Sanctorum Apostolorum vetus in Ecclesia Christi mos fuit, & Sanctorum quoque Patrum legibus receptus, ut præter publicas in Ecclesia docendi & Sacramenta administrandi gratia congregationes, Ecclesiasticæ etiam personæ privatas Synodos coluerint. Cumque hunc morem a quibusdam hujus Ecclesiæ, felicitis memoriæ, Superintendentibus & Antecessoribus meis cum Ecclesiarum Mülhufensis territorii Pastoribus servatum esse cognoverim, mei quoque officii esse intelligo, ut in omnibus, quæ ad doctrinæ puritatem inter nos conservandam, & veram fraternitatem alendam, præcipue sunt necessaria, quanta, Divina gratia adjutus, diligentia & vigilantia possum, vestigiis eorum insistam &c.

Fuerunt autem ejus in Ephoria Mülhufina Antecessores

I. B. M. Hieronymus Tilesius, qui Delitio Mülhufium multis sollicitationibus vocatus Anno 1557. primus fuit constitutus perpetuus & Ordinarius Superintendens & Pastor ad D. Blasii. Cui Functioni magna etiam cum laude præfuit usque ad annum 1566. quo, postquam Ecclesiam Egranam in Bohemia permisso Nobiliss. Senatûs nostri luce Evangelii collustraverat, Anabaptistas fortiter represserat, & Pontificiis tanto timori esse cœperat, ut ultimus ex Monachis Nudipedibus, P. Michael Herwig/ mahuerit, relicto Monasterio vacuo, aliorum migrare, quam in arenam Disputatoriam cum ipso descendere, Deo sic volente, d. 17. Sept. ætatis suæ anno 37. peste fuit extinctus.

Chronicon Mülhufinum Mscr. sequentia de Tileσιο nostro memoriæ prodidit Anno 1564. ward M. Hieronymus Tilesius Superintendens

v. d. p. 189.

perintendens gen Ezer begehrt / das Pabstthum alda abzu-
schaffen / und die Lehre der Augspurgischen Confession anzus-
richten / kam Anno 1565. den 3. Martii wieder von Ezer.

Anno 1565. den 18. Julii ward die Handlung in der Bog-
ten mit den Wiedertäufern gehalten / da der Chur- und Für-
sten Superintendenten und M. Hieronymus Tilesius wegen E. E.
Rachts darbey waren / und hielt der Herr Tilesius das Wort.

Anno 1566. am Tage Trium Regum ward die Kirche zum
Parfüßern mit allen ihren prästigiis papisticis durch Vorsehung
des allmächtigen Gottes / von den Messpriestern aus Furcht
eines fürgeschlagenen Colloquii verlassen / und dem Racht die
Schlüssel überantwortet / und ist sie also durch diese Gelegen-
heit reformirt worden / zu dessen Gedächtnis wird Jährlich
auf der heiligen drey Könige Tage gesungen Cecidit Babylon
illa magna. Zu welchem gottseligen Werck M. Hieronymus Tile-
sius als dero Zeit Superintendenten seliger / seinen Christlichen
Eiffer und Fleiß trefflich hat sehen lassen.

Anno 1566. den 22. Augusti hat E. E. Racht die Kirchen zu
den Parfüßern öfnen / und durch den Herrn Superintendenten
M. Hieronymum Tilesum auf ein neues zum rechten Gottesdienst
weihen lassen / und fürnemlich auf den Form / welchen D. Marti-
nus Lutherus seliger Gedächtnis zu seiner Zeit auch gehalten hat.

Anno 1566. den 17. Septembris starb der Ehrwürdige und
wohlgelahrte Herr M. Hieronymus Tilesius, an der Westilens /
nicht ohne große Traurigkeit gemeiner Stadt / seines Alters im
37. Jahr / und starben diese Zeit 1700. Menschen.

II. B. M. Sebastianus Böttius, qui Halis Saxonum revoca-
tus, mense Martio anno 1567. Ecclesiae quidem praesse coepit, sed
sub finem ejusdem anni altera vice Müllhusium reliquit & Halas
reversus est.

III. D. Job. Stösselius, qui a Professione Theologica & Epho-
ria Jenensi discedens, ad Ecclesiae nostrae Inspectionem suscipien-
dam anno 1568 d. 13. Febr. huc venit. Is, cum anno 1569. Concio-
nes carecheticas in templo Nudipedum singulis annis duplici vice

reiterandas instituisset, anno 1570. ab Electore Saxoniae hinc avocatus
abiit, & Pirnensis Ecclesiae factus est Superintendentens.

IV. M. Job. Petrejus, qui Zwickā vocatus Praesul Ecclesiae no-
strae esse coepit anno 1571. Sed anno 1574. d. 14. Decembris, per
beatam mortem a DEO evocatus, stationi suae laudabiliter admi-
nistratae praesse desiit.

Huic successit anno 1575. d. 27. Febr. antea laudatus Dn. M.
Sebast. Starckius, qui in Epistola Synodica superius allegata men-
tionem fecit quarundam Synodorum ab Antecessoribus suis cele-
bratarum, hoc ipso ostendens, quod horum Conventuum apud nos
non sit Autor, sed tantum continuator.

Id Quod etiam testantur Acta Ministerialia, in quibus Epistolam
B. M. Johann Petreji invenio, in qua Parochos Ecclesiae Molhusinae
ad Synodum convocavit. Hanc, quia forte lectu non erit ingrata,
integram hic adscribam.

Pastoribus Ecclesiarum in Ephoria Müllhusina, Viris Venerandis
& piis gratiam & pacem a Deo per Christum Dominum
ac Servatorem nostrum precatur

M. Johannes Petrejus, Pastor & Superintendentens,

Venerandi Viri & Charissimi Fratres in Domino, S. Paulus,
cum Timotheo praescribit varia praecpta, quae intueri in gubernati-
one Ecclesiarum debeat, dicit se ideo hoc facere, ut sciat, quomodo
versari in domo Dei debeat, quae est Ecclesia Dei viventis. His ver-
bis monet magna cura ac singulari diligentia opus esse iis, qui Eccle-
siis praesunt, ut recte hoc expediant. Quam ad rem cum per multum
momenti habeat, si intra se consilia conferant Pastores, ac alius alium
moneat, hortetur, instruat, Nos imitantes exempla patrum Eccle-
siae Procerum, qui eam ob causam qvotannis Synodos Presbyterorum
convocare soliti sunt, etiam celebrabimus Synodum ad diem sex-
tum Aprilis, ad quam ut conveniatis cuncti in Parochia nostra mane
circiter horam sextam, vos moneo atque hortor. Bene & feliciter
valete &c. Data d. 18. Martii anno Domini 1573.

Ex hac Epistola constat, quod tempore B. Petreji mos convo-
candi Synodos apud nos vigerit. Et cum B. Starckius expresse
asse-

ad. 1524. ...
ad. 1561. ...
ad. 1582. ...
ad. 1584. ...
ad. 1585. ...
ad. 1586. ...
ad. 1587. ...
ad. 1588. ...
ad. 1589. ...
ad. 1590. ...
ad. 1591. ...
ad. 1592. ...
ad. 1593. ...
ad. 1594. ...
ad. 1595. ...
ad. 1596. ...
ad. 1597. ...
ad. 1598. ...
ad. 1599. ...
ad. 1600. ...

asserat non solum ab hoc suo immediato Antecessore, sed præterea ab aliquibus suis Antecessoribus hoc fuisse factum, ideo non dubito ipsam B. Tilesum Synodorum Ministerialium primum apud nos extitisse Autorem, licet Acta Ministerialia plane de hac retaceant. Nihil enim de Tilezio, nihil de Boëtio, nihil de Stösselio in illis reperitur.

Post secundam igitur Reformationem Ecclesiæ Müllhusinæ etiam Synodos nostras haberi cœpisse ex dictis satis planum esse arbitror. Contigit autem ea anno 1557. de qua in Chronico Müllhusino manuscripto sequentia sunt consignata.

Anno 1557. restaurata est Doctrina Evangelica Müllhusii Thuringorum. Dominica Trinitatis Dn. Henricus Salmuth Lic. & Prof. Publ. Academiæ Lipsiensis in Aede S. Blasii concionatus est, & postea aliquot conciones ad populum de vera religione habuit, donec Reverendus Vir, pietate & Doctrina singulari præstans, Dn. M. Hieronymus Tilesius vocatus Evangelium Filii Dei in hac urbe vetusta opulenter & summo cum applausu tradidit. Ibidem. Auf den Sonntag nach Pfingsten ward die Kirche S. Blasii den Evangelischen wieder eingeräumet. Da predigte der Lic. Heinrich Salmuth das erste mal / den unterhielt der Rath in Johann Gronnebergs Hause etliche Wochen / bis der Predigtstuhl mit M. Hieronymo Tilezio bestellet worden. Die andern Kirchen waren noch Papistisch / aber das mehre Theil der Räte und Bürger hielten sich zum Evangelio / darum mußte der Rath ohne der Obersten Willen etwas thun / da ward die Schuhl auch Reformiret. Das gefiel etlichen grossen Herren nicht / aber Gott gab Gnade.

Ibidem. Anno 1558. d. 12 Junii. predigte Herr M. Tilesius das erste mal in der Kirchen B. Mariæ Virg. mit grossen Frolocken der Evangelischen / und Trauren der Papisten. Es war eben das Evangelium vom Reichen Mann und armen Lazaro. Es ist darauf eine grosse Mutation in der Kirchen worden. M. Johann Heker wurde Diaconus zu S. Blasii. Herr Heinrich von

von Eschwege und M. Jodocus Wimar wurden zu Predigern beruffen nach S. Marien.

Et hæc Religionis Evangelicæ restauratio per Dei gratiam tanta sumxit incrementa, ut paulo post in omnibus templis cultus Dei Evangelicus fuerit receptus, & ad hunc usque diem publicum Religionis Evangelicæ exercitium, Deo sit laus, unice apud nos vigeat.

Quia autem Reformationis secundæ seu posterioris aliquoties facta fuit mentio, idcirco majoris lucis gratia prior etiam Reformatio Ecclesiæ nostræ paucis est tangenda. Incidit illa in annum Christi 1542. sed non diu duravit, de qua Chronicon Müllhusinum Mscr. sequentia narrat.

Anno 1542. d. 14. September hat Justus Menius, von Wittenberg hieher geschickt / das Evangelium zu Mühlhausen gepredigt in unser Frauen Kirchen / und bald darauf ist eine Evangelische Schule angerichtet und M. Hieronymus Wolfius von Dettlingen aus Baverland (der hernach mit grossem Ruhm zu Augspurg gelehret hat) der erste Rector gewesen. Diese Zeit hat man auch also bald die beyden Kirchen S. Blasii und Marien mit Predicanten versehen und haben neben Justo Menio am Evangelio zu arbeiten angefangen Herr Severinus, Herr Heinrich Schell / und Herr Brombach.

Anno 1544. uf Maria Magdalena wurde Herr Sebastianus Boëtius von Halle zu einem Pfarrherrn anhero verordnet / welcher an statt Justi Menii, der wieder nach Wittenberg gangen war / das Evangelium ferner treiben solte.

Sed subitanea facta est mutatio, cum Johannes Friedericus Saxoniz Elector, qui hæcenus Reformationis Müllhusinæ fuerat fulcrum, ab Imperatore Carolo V. apud Mühlbergam anno 1547. d. 24. Aprilis vinceretur & caperetur. Tunc enim Libertas Reipubl. Müllhusinæ e jugo Saxonico per Restitutionem Cæsaream plene fuit eluctata, sed Religio Evangelica passa fuit ruinam. De his Chronicon Mscr. ita.

Anno 1547. uf Bartholomäus ist Herr Sebastianus Boëtius samt den andern Evangelischen Predigern baurlaubet worden. Auch wurde M. Hieronymus Wolfius, mit mercklichem Schaden der Jugend / wieder abgeschuffet.

Ho. 1558
p. 49.
u. b. exp. p. h. hoc
Rab. v. h.

Corrigenda v. inf.
p. 30.

110.
Anno 1548. den 25. Julii wurde das Interim von Admi-
scher Keyserlicher Majestät gen Mühlhausen gesandt / da es
auch angenommen worden. Sed hæc in transitu.

Ad rem meumque propositum ut revertar, ex dictis hoc asse-
ro & assevero: Cum mos congregandi Synodos in Ecclesia Müllu-
sinætatem centum & quinquaginta annorum attigerit, ideo etiam
nos mori huic pervetusto, & simul salutari & laudabili jure merito-
que obsequimur.

Quem in finem aliquot Quæstiones Theologicas, hoc anno in con-
ventu nostro Synodico ventilandas conscripsi. Agunt illæ de JURA-
MENTO, quod inter Vincula Moralia præcipuum est, quodque non mi-
nus obligat quam VOTUM, de quo Morali vinculo præterito anno in Sy-
nodo nostra fuit actum. Pro more autem brevem delineationem Do-
ctrinæ de JURAMENTO Quæstionibus præmittam, unde hæc lucem mu-
tuari poterunt.

1. *Causa efficiens juramenti*, seu Subjectum jurans est persona ad ju-
randum habilis.

Qualis est (1) ipse DEUS, qui aliquoties in scriptura jurasse legitur,
jam per semetipsum Gen. 22, 16. jam per animam suam Amos 6, 8. jam per
Sanctitatem suam Ps. 98, 36. jam in nomine suo magno Jerem. 44, 26. Quod
juramentum nihil aliud est quam asseveratio assertionum & promissionum
a Deo factarum sub dato pignore fidelitatis, veritatis, bonitatis, omnipo-
tentia & aliorum ejus attributorum, sicut August. docet L. 14. de C. D.
Cap. 32. Quid est Dei Veri Veracisque juratio nisi promissi confirmatio,
& infidelium quædam increpatio? Vid. Durrii Theol. moralis Cap. 2.
P. 2. §. 1.

2. *Sanctus Dei Angelus Apoc. 10, 6.* Dæmones in Scripturis nunquam
leguntur jurasse, cum juramentum sit pars Cultus Divini & actus religi-
onis, ipsi autem a Dei cultu prorsus abhorreant.

3. *Homo usu rationis pollens*, qui probe ponderare potest quæ ad ju-
ramentum sunt necessaria. Excluduntur ergo a juramentis pueri, obsessi,
furiosi, in delirio constituti & similes.

Habilitas persona jurantis præter usum rationis exigit [a] *potestatem*
natura & juris. Arcentur proinde, quos leges jurare prohibent ut sunt
Minorenes, aliorum potestati subjecti, Legati septa mandati transsilien-
tes, fatui &c. (b) *Scientiam intellectus.* Qui enim sine intellectu rei jura-
tæ, aut per verba non intellecta v. g. Gallica aut Latina, jurat, plane
non jurasse censendus est. (c) *deliberatum animi propositum*, ut jurans probe

be ponderet omnes juramenti circumstantias. Consilium, prudensque
animi sententia jurat, & nisi judicii vincula nulla valent. Ovid. Hicce op-
ponitur partim ignorantia partim inconsideratio Levit. 5, 4. partim Dolus, qui
si causam actui dederit, ut jurans non jurasset, nisi fraus intervenisset, sci-
entiam oppugnat. Danb. Coll. Decal. Disp. 7. §. 5. Si quis dolo juramen-
tum ab altero eliciat, & res sit possibilis & licita, jurans tenetur servare
promissa, sicut Josua a Gibeonitis dolo deceptus, postea detecto dolo ser-
vavit juramentum, addita ratione, quia juraverit per nomen Dei, quod
per violationem juramenti non sit profanandum Jos. 9, 18, 19. Vid. Bechm.
Annot. in Th. Mor. Ol. p. 209.

(d) *Voluntatis Libertatem & jurandi intentionem.* Juramentum enim
est actio moralis, quæ debet esse libera & proæretica.

Hic quæritur, num quis possit habere voluntatem jurandi ita ut non
habeat intentionem per juramentum se obligandi & rem juratam imple-
di, & per hoc sit sine obligatione? Resp. Danb. l. c. 504. Durr. l. c. p. 96. &
Bechm. l. c. p. 203. negative, ex his rationibus, (1) quia obligatio est effe-
ctus juramenti necessarius & inseparabilis, quem jurantis perversa inten-
tio impedire nequit. (2) Quia jurans sine intentione se obligandi profa-
nat nomen Dei, quem ut testem & Vindicem invocat.

Quæritur porro, an Juramentum vi metus coactum, si sit de re possibili &
licita, sit validum & obliget? Ad hoc Zárnuca vexatissimum respondet Tho-
mas de Aq. in Summa Theol. Secunda secunde q. 99. art. 7. Qui coacte ali-
quid promittit homini & jurat, cessat quidem obligatio homini coacte fa-
cta, sed juramentum obligat, quia magis debet damnum sustinere, quam
juramentum violare. Danb. l. c. p. 504, 505. mentem suam sic explicat:
Juramentum per metum & vim extortum valet, quia juramentum juxta
Ps. 15, 4. obligat etiam ad affligendum se & cum suo damno conjunctum,
idque (1) in honorem Numinis, quævis rerum nostrarum jaçturâ redimen-
dum. (2) Quia ejusmodi promissio est actus liberissimus, tantoque liberior,
quanto electio est periculosior. Durrius l. c. p. 97. ita rem hanc expedit:
Non tam promissio cogenti facta, quam juramentum Deo præstitum ser-
vandum est ob hujus reverentiam, docente etiam ita S. Augustino Epist. 104-5.
Quod autem malum hic intervenit, illud est triste, adeoque cum turpi, quod
est violatio pacti, quantumvis injusti, cum attestatione tamen Divinæ ve-
ritatis initi, nullo prorsus modo commutandum, præsertim cum per tale
juramentum, etsi iniqve extortum, vita utcumque servetur. Bechmanni
decisio hæc est l. c. p. 204. Actus jurandi coactus spectat ad actiones mixtas,
quæ absolute loquendo sunt voluntariae. Cum quis ergo præstat tale jura-
mentum, utique habet animum jurandi, & Deum invocat ut testem & vin-
di.

dicem, servandum ergo est juramentum, ne nomen Divinum profanetur.

II. Materia circa quam seu objectum juramenti est triplex:

(a) *Objectum per quod juratur*, quod directe est solus verus Deus, cujus infallibile testimonium & vindex justitia in juramento exposcitur. *Jerem 4, 2. C. 5, 7.* Quando ergo jurat quis per idolum aut creaturam, juramentum quidem in se & sua natura verum non est, obligat tamen jurantem, qui conscientia erronea laborans existimat se jurare per verum Deum, aut se jurare licite & valide. *August, Ep. 254.* Non audit te lapis loquentem, sed punit Deus fallentem. Quamquam juramenta per creaturas formaliter sint illicita, obligant tamen finaliter, quia in Deum ex intentione feruntur *Danh. l. c. p. 502, 507. Beckm. l. c. p. 200.*

(b) *Objectum de quo juratur*, quod debet esse (1) *res licita & honesta*, quæ nec naturali, nec divina, nec iusta lege humana est prohibita. Juramentum igitur promissorium de re illicita præstitum non obligat. Bis enim peccat, qui juramentum in malis servat (a) nomen Dei in vanum assumendo (b) opus impium perficiendo *Beckm. l. c. p. 208.* Recte ergo fecit David juramentum non exsequendo *Sam. 25.* Male vero Herodes juramentum suum adimplendo. *Matth 14.* (2) *Res majus bonum non impediens.* Hinc si quis coactus latroni non solum certam pecuniam summam, sed etiam silentium juramento promiserit, quoad posterius non obligatur, quia tale silentium impedit majus bonum morale, quod est charitas in proximum, quæ exigit alios moneri, ne in eadem pericula incidant, & simul justitia, quæ postulat ejusmodi nebulones manifestari & coerceri. *Danh. l. c. p. 505.* (3) *Res gravis & magni momenti*, E. de rebus levibus & proflus indifferentibus, nec in Dei honorem, nec in utilitatem proximi cedentibus, non debent concipi juramenta, ne Dei auctoritas in re levi citra necessitatem adhibeatur, & sic nomen ejus vilipendatur. *Durr. l. c. p. 100.* (4) *Res possibilis*, cum physice, tum moraliter. Ad impossibile enim nemo obligatur. Et qui juramento promittit ea, quæ non sunt in sua potestate, is indifferete & sine mentis judicio jurat, & nomen Dei in vanum adhibet. *Danh l. c. 510. Durr. l. c. p. 100. Beck. 208.* (5) *Res necessaria*, cum nulla alia veri indago, & nervus pacis tuendæ occurrat. Pax enim publica & privata, litium refrenatrix, finis est juramenti *Ex 22, 11. Heb. 6, 16.*

(c) *Objectum cui juratur*, quod iterum duplex est. Est enim tale (1) *vel ratione promissionis*, is sc. cui primario sit jurata promissio, jurante major, Deus nempe *Heb. 6, 16.* omne enim juramentum hunc involvit sensum, Ego jurato polliceor Deo, me hoc vel illud daturum aut facturum esse. Deus enim juramenti non solum terminus, sed etiam testis & iudex est. Vel (2) *ratione complementi*, is cui exhibetur res promissa, qui non est (a) *Diabolus*, cui

cui quicquid jurato promittitur, irritum est. Nullius enim ut commercii, ita nec juramenti capax est, cujus proprium in quarto modo est mendacium. Quis autem obligabitur ei, quem constat non posse non mentiri, non fidem frangere? Sed est (b) *Homo*, qui re promissa fruitur, estque vel persona publica, ipse Judex, *Ex. 22 11.* vel privata *Ruth. 3, 13. 1. Sam. 20, 3.* Etiam Hæreticus, præcipue *Idololatris*, item latro, ad juramentum cogens, cui fides juramento data, cæteris paribus, est servanda. Et si enim cogenti ad juramentum jus deficiat, DEO tamen terminative juratur. *Danh. l. c. p. 505, 506, 509. Ab Homine cui juratur*, dependent duo (1) *acceptatio juramenti*, absque qua si fuerit, tam promissio facta non est, quam esse non potest emptio sine venditione. *Hugo Grotius L. 2 de J. B. & P. C. 11. n. 15, 16.* (2) *acceptio & intellectio Verborum*, quibus juratur. *Isidorus L. 2. de Sum. Bono. C. 31.* Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit.

III. *Forma juramenti est vel Interna, vel Externa.*

(1) *Formam juramenti Internam* constituit Spiritus S. *Jerem. 4, 2.* In veritate, judicio & justitia. (a) *Veritas*, cum rei, tum mentis certa & indubia, quæ efficit, ut quis juret, sicut animo cogitat, & de re persuasum sibi habet, & damnat juramenta falsa, æquivocationes, asymphoniam cordis & oris. (b) *Judicium*, e. prudentia, quæ considerat rem, de qua juratur, ejusque circumstantias, quando, ubi & coram quo juretur, nec non juramenti naturam ejusque finem, & expendit, an necesse sit rem juramento confirmare, ne juremus leviter, intelligit etiam verba juxta sensum eorum connativum, primorem & simplicem &c. (c) *Justitia*, quæ exigit, ut juretur de licitis, quæ pietati & charitati non adversantur, & ex justis causis, ad gloriam Dei ad promotionem cultus Divini, ad confirmationem doctrinae cœlestis, ad proximi vitam, famam & bona tuenda, ad scœdus pactum & contractum justum roborandum, ad suam vitam, famam & bona conservanda, ad fidem & veritatem suam in pactis ratam faciendam, & ad mandatum Magistratus juramentum postulantis. *Danh. l. c. 512. Berkinsius in Casib. Consc. P. 2. p. 354-5-6.*

(2) *Forma Externa* consistit (1) in asseveratione veritatis (2) in confessione, qua Deum scrutatorem cordium, testem, judicem atque vindicem perjurii agnoscimus, (3) in invocatione Dei, & postulatione testimonii Divini, quod fallere nescit, (4) in execratione & imprecatione, qua jurans se ad poenam obligat, si sciens volensque pejeraverit. (5) variis ceremoniis v. g. sublatione manuum ad cœlum *Gen. 14. 22.* elevatione duorum aut trium digitorum &c. (6) in formulis & conceptis verbis jurandi, quæ apud varias gentes variant: *Berkins. l. c. p. 351. Danh. l. c. p. 513. Beckm. l. c. p. 199.* B. Lutherus breviter formam juramenti sic exponit in *Gen. c. 24. Semper, quando juramus, duo complectimur, implorationem auxilii & defensionis Divinae, & imprecationem poenæ, quasi dicas: Itame Deus adjuves aut puniat fallentem, si servo jus jurandum, sit mihi propitiu, si fallo, puniar.*

IV. *Finis juramenti ejusque effectus* est (1) gloria Dei omniscii, omnipræsens, omnipotentis & veracis Testis, Judicis & Vindicis (2) pax privata & publicum refrenatrix (3) humanæ diffidentiae remedium (4) Veritatis occultæ confirmatio (5) rei præstandæ obligatio &c. *Danb. l. c. p. 514.*

V. *Definitio Juramenti humani in genere* hæc est, Est confirmatio assertionum aut promissionum nostrarum, qua Deus invocatur, velit esse testis & defensor veritatis, ac vindex mendacii & perjurii, ut omne dubium tollatur ex animis eorum, quibuscum nobis res est, & ut controversiæ fiat finis. *Heb. 6, 16.*

VI. *Species juramenti* sunt, (1) Juramentum est vel Religiosum vel temerarium. *Religiosum juramentum* est confirmatio necessaria enuntiatorum aut promissorum nostrarum cum veri Numinis conscientiosa appellatione, facta in veritate, prudentia & justitia. *Jerem. 4, 2.*

Juramentum temerarium vid. in Theol. mea Def. n. 1206.

(2) Juramentum est vel *Afferriarium* ib. Def. 1203, vel *Promissarium* ib. Def. 1202.

(3) Juramentum est vel *publicum* ib. Def. 1200, vel *privatum* Def. 1201.

(4) Juramentum est vel *simplex*, quod continet nudam Dei contestationem sine execratione expressâ v. g. Deus scit, Deus testis est: Vel *Executorium*, quo quilibet semetipsum, vel aliquid ad se pertinens Divino judicio offert, & obligat ad poenam, si fallat, & hoc fit mentione creaturarum sine peccato, quando quis rem sibi charissimam devovet & quasi oppignerat, ut proximus certus sit, ipsum in propriam perniciem fallere nolle. *Ps. 7, 6.* quale est illud in Scriptura tritum. Hæc aut illa mihi faciat Deus &c. per salutem, per animam, per caput meum &c. *Danb. l. c. p. 498. 508.*

[5] Juramentum est vel *pium*, idem quod religiosum, vel *impium* Def. 1209.

(6) Juramentum est vel *venax*, quod omni caret fraude, vel *Dolosum*, idque rursus est vel [a] passive tale, quando ab alio juramentum dolo elicitur, quod, si res licita & possibilis est, obligat, *Josua 9.* vel [b] active tale, quando jurans eum, cui jurat, vel ambiguitate vocum, vel reservationibus mentalibus decipere tentat, & tali juramento obligatur jurans ad mentem ejus, qui illud legitime requisivit, & prout intelligitur ab illo juxta verba exterius prolata. *Bechm. l. c. p. 209.*

[7] Juramentum est vel *rectum*, quod fit in nomine solius Dei veri, vel *Idolatricum*. Def. 1208.

VI. *Cognata Juramenti* sunt *Adjuratio* Def. 1205. & *Obtestatio* s. *Asseratio* Def. 1204.

VII. *Oppositum juramenti* est *perjurium* Def. 1207.

Sed hæc sciographice sic delineasse in præsentia sufficiat, progredior ad ipsa *Συνητάριον* Synodica, de JURAMENTIS concepta & sorte distributa, quæ in proxima synodo die 17. Julii, Bono cum DEO, ventilanda Honoratissimis Dnns. Symmystis transmittito, cum adjecto voto, ut Deus suo Spiritus S, Nobis omnibus adsit

adsit, roburque & vires animis atque corporibus gratiose largiatur, quo quilibet nostram, quæ ipsi peragenda sunt, rite & bene in timore Domini peragere possit. *Scrib. Müllhusii anno 1708. d. 13. Aprilis.*

QVÆSTIONES SYNODALES Anno 1708.

Qv. 1. An Christus Matth. 5, 34, 35, 36, 37. ejusque Apostolus Jacobus C. 5, 12. Christianis juramenta simpliciter prohibuerit? *Resp. Superintendens.*

Qv. 2. Quinam sint hostes juramentorum, & quibus armis vincantur? *Resp. Dn. D. Georg Christian Ellmar / Past. B. M. V.*

Qv. 3. Quid Jeremias C. 4, 2. requirat ad juramentum legitimum? *Resp. Dn. Andreas Stier / Past. Ammatanus.*

Qv. 4. An Juramentum vulgare, & in communi hominum conversatione licentiose jactatum sit malum adeoque prohibitum? *Resp. Dn. Job. Georg. Schardt / Past. Windebergensis & Salefeldensis.*

Qv. 5. An Juramentum solenne sit opus moraliter bonum Deoque gratum? *Resp. Dn. Hieronymus Adolph. Helmstorff / Subst. Dörpens. & Hollembach.*

Qv. 6. An ab idololatra juramentum licite exigi possit? *Resp. Dn. M. Paul Adolph. Frohne / Past. utriusque Graba.*

Qv. 7. An perjurii suspectus ad juramentum admitti debeat? *Resp. Dn. Andr. Schmidt / Past. Dachbried.*

Qv. 8. An juramentum vi metuve extortum valeat & quousque? item an jurata promissio silentii obliget? Et quid Magistratui, si resciscat, incumbat? *Resp. Dn. Benjam. Eisenhardt / Past. ad S. Nic. & Petri.*

Qv. 9. An juramentum, ad quod quis actu & dolo malo adducitur, conscientiam obliget? *Resp. Dn. Job. Bernh. Frohne / Past. Felchtensis & Emelbusanus.*

Qv. 10. An in juramentis locum habere possint æquivocationes, amphiboliæ aut reservationes mentales? *Resp. Dn. Georg Andreas Starck / Past. Höngedanus.*

Qv. 11. Quid judicandum de juramento ficto? *Resp. Dn. Friedric. Eisenshardt / Past. Germeranus.*

Qv. 12. An juramentum Diabolo præstitum obliget? *Resp. Dn. Christian. Haserodt / Past. Keisersbagensis & Reiserensis.*

Qv. 13. An juramentum per creaturas cum relatione tamen ad Deum sit licitum,

- tum, item per falsos Deos an obliget? *Resp. Dn. Christoph John / Diac. D. Blasii.*
- Qv. 14. An in Juramento execratorio mentio fieri possit creaturarum? *Resp. Dn. Johann Wilhelm Dollandt / Past. Hersmariensis.*
- Qv. 15. An juramentum de re injusta & illicita obliget? *Resp. Dn. M. Christian Scribonius, Diac. B. Mar. Virg.*
- Qv. 16. An semper præstandum, quod quis juramento promisit? *Resp. Dn. M. Augustus Schretter / Past. Lengfeldensis.*
- Qv. 17. Quomodo obligatio juramenti promissorii tolli possit? Num etiam extrinsece per Papam? item intrinsece per sensum detrimenti ex re promissa? *Resp. Dn. Adam Erabandt / Past. Eigenridensis & Sambacensis.*
- Qv. 18. Quid sentiendum sit de juramento Josephi Gen. 42, 15.? *Resp. Dn. Tob. Gottfried Wackmestler / Past. DD. Georgi & Martini.*
- Qv. 19. Quid judicandum de juramento Gibeonitis præstito Jos. 9, 6.? *Resp. Dn. Johann Georg Wackerodt / Past. Sollstettensis & Heigenrodensis.*
- Qv. 20. Quid statuendum de juramento Davidis Simeipræstito 2. Sam. 19, 23. si conferatur cum ejus mandato ad Salomonem 1. Reg. 2, 9.? *Resp. Dn. Gottfried Sörster / Past. Bollstettensis.*

III.

ORDO DIERUM POENITENTIALIUM.

- Dies Primus Poenit. auf den stillen Freytag. Textus Passionales.
- Dies Secundus Poenit. d. 10. Julii. Textus { Matutinus Heb. 12, 1, 2, 3, 4, 5.
pomeridianus Heb. 12. v. 6 - 11.
- Dies Tertius Poenit. d. 11. Sept. Textus { mat. Heb. 12. v. 12 - 17.
pom. Heb. 12. v. 18 - 24.
- Dies Quartus Poenit. d. 30. Nov. Textus { mat. Hebr. 12. v. 25, 26, 27.
pom. Hebr. 12. v. 28, 29.

Summa Deo Soli gloria, laus & honor,

F I N I S.